

Є. А. Бондаренко, канд. техн. наук, доц.

ГРАНИЧНО ДОПУСТИМИ ЗНАЧЕННЯ НАПРУГ ДОТИКУ ТА СТРУМІВ ПРОМИСЛОВОЇ ЧАСТОТИ ПІД ЧАС ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДЕЙ З ПОБУТОВИМИ ЕЛЕКТРОУСТАНОВКАМИ

Запропоновано методику нормування гранично допустимих величин напруг дотику та струмів промислової частоти для побутових електроустановок з урахуванням енергії, яка поглинається тілом людини.

Вступ

Дослідження в галузі електробезпеки, проведені в Україні і за кордоном, показують, що рівень електротравматизму як в промисловості, так і в побуті є недопустимо високим. При цьому, щорічна кількість побутових електротравм значно перевищує виробничі і впродовж декількох останніх десятиліть спостерігається їх зростання [1, 2]. Щорічно від ураження електричним струмом в Україні гинуть біля 1500 осіб, з них — біля 300 дітей, в 5–6 разів більше осіб одержують електротравми, що приблизно в шість разів перевищує показники технологічно розвинених країн [1].

Наведене вище свідчить про наявність в Україні серйозної проблеми з електротравматизмом як на виробництві, так в побуті. За кожною електротравмою, і особливо тяжкою, стоїть трагедія особи, сім'ї, суспільства, значні матеріальні втрати і втрати трудових ресурсів, несприятливі для суспільства морально-етичні та соціально-політичні наслідки.

Досягнення позитивних змін в динаміці побутового електротравматизму в першу чергу потребує удосконалення нормативної бази з питань електробезпеки. Діючий в Україні стандарт [3], щодо допустимих струмів і напруг дотику та тривалості їх дії для аварійного режиму роботи побутових електроустановок напругою до 1000 В частотою 50 Гц (табл. 1) не враховує взаємозв'язок з кількістю енергії, яка поглинається тілом людини.

Таблиця 1

Гранично допустимі значення напруги дотику та сили струму, що проходить через тіло людини у аварійному режимі роботи побутових електроустановок напругою до 1000 В частотою 50 Гц

Вид струму	Нормована величина	Гранично допустимі значення, не більше, при тривалості дії струму t , с											
		0,01–0,08	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	більше 1,0
Змінний, 50 Гц	U , В	220	200	100	70	55	50	40	35	30	27	25	12
	I , мА	220	200	100	70	55	50	40	35	30	27	25	2

Гранично допустимі струми короткочасних (до 1 с) дій в чинному нормативі базуються на концепції запобігання фібриляції шлуночків серця. Однак, смертельні наслідки ураження можуть бути зумовлені й порушеннями функцій системи дихання чи шоком, для яких достатня сила струму, менша від сили фібриляційного струму. Фібриляційний механізм ураження, особливо в електроустановках з номінальною напругою до 1000 В, не є характерним і домінуючим. За [5] фібриляцією зумовлені лише 7 % смертельних електротравм. Розслідування багатьох випадків смертельних уражень з ретельним відтворенням їх обставин показали, що в 84 % випадків струм ураження не перевищував 20 мА, а тривалість, за якої струм такої сили зумовлював смертельні наслідки, не перевищувала 0,2–0,3 с [5]. Як впливає з табл. 1 для такої тривалості допустима сила струму становить відповідно 200 та 100 мА.

Результати дослідження

Автором цієї статті пропонується дещо інший підхід нормування гранично допустимих рівнів напруг дотику та струмів для аварійного режиму роботи побутових електроустановок

напругою до 1000 В частотою 50 Гц, який ґрунтується на обмеженні енергії, що поглинається тілом людини за час дії електричного струму.

Відповідно до [4] допустиму величину енергії $W_{h,доп.}$, яка поглинається тілом людини, можна отримати з виразу

$$W_{h,доп.} = U_{доп.} \cdot I_{h,доп.} \cdot t \cdot \cos \varphi, \tag{1}$$

де $U_{доп.}$ – граничне значення напруги дотику, В; $I_{h,доп.}$ – допустима величина струму, що проходить через тіло людини, А; φ – кут зсуву фаз між ними; t – тривалість дії електричного струму на людину, сек.

Таблиця 2

Напруга дотику і струм, що протікають через тіло людини у нормальному (неаварійному) режимі роботи електроустановки

Вид струму	U, В	I, мА
	не більше	
Змінний, 50 Гц	2,0	0,3

Числову величину для $W_{h,доп.}$ можна визначити з умови, що за граничні значення напруги дотику і струму беруться значення, наведені в табл. 2 відповідно до [3], для нормального (неаварійного) режиму роботи електроустановок з тривалістю дії 10 хвилин, виходячи з реакції відчуття. З урахуванням цієї умови

$$W_{h,доп.} = 2 \cdot 0,3 \cdot 10^{-3} \cdot 600 \cdot \cos \varphi = 0,36 \cdot \cos \varphi, \text{ Дж.} \tag{2}$$

Вираз (2) отриманий для допустимої енергії, яка поглинається тілом людини середньостатистичних параметрів. В реальних умовах параметри конкретної людини відрізняються від середніх величин, оскільки з побутовими електроустановками можуть взаємодіяти як дорослі, так і діти, тому у вираз для допустимої енергії вводиться поправковий коефіцієнт k , який знаходиться в межах 0,8...1,2. З урахуванням цього

$$W_{h,доп.} = k \cdot 0,36 \cdot \cos \varphi, \text{ Дж.} \tag{3}$$

Підставивши вираз (3) в (1), отримуємо залежність гранично допустимої напруги дотику від сили електричного струму промислової частоти та часу його дії:

$$U_{доп.} = k \frac{0,36}{I_{h,доп.} \cdot t}, \text{ В.} \tag{4}$$

Отриманий вираз (4) враховує взаємозалежність допустимої напруги дотику від кількості енергії, яка поглинається тілом людини, під час її взаємодії з електроустановками промислової частоти.

В табл. 3 наведена порівнювальна характеристика значень граничних напруг дотиків та струмів у аварійному режимі роботи побутових електроустановок частотою 50 Гц за ГОСТ 12.1.038-82 та виразом (4).

Таблиця 3

Гранично допустимі значення напруги дотику та сили струму, що проходить через тіло людини у аварійному режимі роботи побутових електроустановок за ГОСТ 12.1.038-82 та ті, що пропонуються

Вид струму	Нормована величина	Гранично допустимі значення за ГОСТ 12.1.038-82, при тривалості дії струму t , с (не більше)												
		0,01–0,08	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	більше 1,0	
Змінний, 50 Гц	U, В	220	200	100	70	55	50	40	35	30	27	25	12	
	I, мА	220	200	100	70	55	50	40	35	30	27	25	2	
	Пропоновані гранично допустимі значення, при тривалості дії струму t , с (не більше)													
	t , с	0,01–0,08	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1–12 с	
	U, В	220	200	100	67	60	48	40	35	30	27	24	15	
	I, мА	20	18	18	18	15	15	15	15	15	15	15	2	

Висновки

Пропонується методика нормування величини напруги дотику струму, що протікає через тіло людини, в аварійному режимі роботи побутових електроустановок промислової частоти в залежності від енергії, яка поглинається тілом людини. Методика дозволяє підвищити рівень електробезпеки під час експлуатації електроустановок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жидецький В. Ц. Основи охорони праці : підруч. / Валерій Цезарійович Жидецький. — Львів. : 2006. — 336 с. — ISBN 966-322-047-3.
2. Основи охорони праці : підруч. / [Ткачук К. Н., Халімовський М. О. Зацарний В. В. та ін.] ; за ред. К. Ткачука і М. Халімовського. — К. : Основа, 2006 — 448 с. — ISBN 966-699-156-X.
3. Предельно допустимые уровни напряжений прикосновения и токов : ГОСТ 12.1. 038–82 ССБТ. [Введен 1983–07–01]. — М. : Издательство стандартов, 1985. — 6 с. — (Ограничение срока действия снято по протоколу № 2—92 Межгосударственного Совета по стандартизации, метрологии и сертификации (ИУС 2-93) . Переиздание (июль 2001 г.) с Изменением № 1, утвержденным в декабре 1987 г. (ИУС 4-88)).
4. Бондаренко Є. Граничнодопустимі значення напруг дотику та струмів промислової частоти / Євгеній Аркадійович // Вісник Вінницького політехнічного інституту. — 2011. — № 2. — С. 31—34. — ISSN 1997-9266.
5. Манойлов Владимир Евстафьевич. Основы электробезопасности. — 5-е изд., перераб. и доп. — Л. : Энергоатомиздат, 1991. — 480 с.
6. Гаждан В. І. Електробезпека на виробництві : навч. посіб. / В. І. Гаждан. — К. : Друкарня журналу «Охорона праці» 1998. — 272 с.

Рекомендована кафедрою безпеки життєдіяльності

Стаття надійшла до редакції 24.01.12
Рекомендована до друку 4.02.12

Бондаренко Євгеній Аркадійович — доцент кафедри безпеки життєдіяльності,
Вінницький національний технічний університет, Вінниця